

Кіно про (не)забутих

Анастасія Пащенко

«Забуті»

Сценаристи: Дарія Онищенко, Клаудія Леманн
Режисерка Дарія Онищенко
Оператор Ерол Зубцевич
У ролях: Марина Кошкіна, Данііл Каменський,
Василь Кухарський, Олексій Горбунов, Анастасія
Халпахчі-Грінберг, Марія Куликовська
Україна, Швейцарія. 2019

Марина Кошкіна і Василь Кухарський у фільмі «Забуті».
Режисерка Дарія Онищенко. Україна, Швейцарія. 2019.

Війна на сході країни триває, а з нею продовжують з'являтися фільми, що її осмислюють. На перший план досі виходила героїка, доля ж цивільного населення відступала на задній (певним винятком є хіба що «Лювайськ 2014. Батальйон Донбас» Івана Тимченка, де лінія окупованого міста так само значуща). Тепер же представлено й фільм, де немає боїв і військових, і населення ОРДЛО залишене «Великою Україною» сам-на-сам з військово-політичною машиною «руського міра». Когось це влаштовує, хтось прилаштовується до обставин, а хтось і намагається опиратися – і нічим хорошим для них це не закінчується: система або «витискає» їх із себе, або просто знищує.

Учителька української мови Ніна і юнак-сирота Андрій, син закатованого редактора проукраїнської газети, – герої, що вписалися б у будь-який фільм пропагандистського характеру. Втім, у «Забутих», хоч підпілля й має місце, такі люди видаються чужими по обидва боки від лінії розмежування.

Ні для кого не секрет, що нинішня окупація почалася з культурної (зрештою, складовою останньої і стала поява самих сепаратистів, формально – українських громадян). Відкривається фільм сценою розстрілу мистецького простору – виставки скульптур на території колишнього заводу. Це покликається на реальну історію розстрілу бойовиками робіт Марії Куликовської в захопленому арт-центрі сучасного мистецтва «Ізоляція» у Донецьку в 2014 році. Тут розгортається цікавий міні-сюжет: скульптурні зображення жіночої фігури, створені жінкою, і жінка-снайпер їх розстрілює (її зіграла сама Куликовська). Щоправда, далі ця гра з множиною жіночих ролей у фільмі обіграна

не буде, лишившись на рівні окремого образу. Зав'язка дії відбувається на території школи, де вже на повну триває культурна обробка учнів: вчителів української мови пере-кваліфікують на викладання російської чи англійської, діти на святі розігрують постановку про те, як цар Горох з грибами воював, зі зрозумілим глядачеві підтекстом... Цю «русскомірну іділію» на мить руйнує український прапор, вивішений «політично неблагонадійним» старшокласником. Утім, акція тут постає як такий собі вибрик, зайвий ризик юного підпільника, що виконує потрібну, хай і не надто помітну, роботу. Але і його розвідницька діяльність показана дегероїзовано: дещо гротескові «куратори» явно

Данііл Каменський у фільмі «Забуті». Режисерка Дарія Онищенко.
Україна, Швейцарія. 2019.

не надто переймаються безпекою хлопця і без вагань відправляють його назад на ворожу територію. Андрієві товариші-підпільники у фільмі також нічим не проявляють себе, крім хіба що несхвалення його закоханості в Ніну і підозр у зраді, що, втім, також сюжетно не проявиться.

Хоч фільм має назву «Забуті», йдеться в ньому передусім про людей «зайвих». В умовах окупації вони не можуть знайти собі місця на своїй малій батьківщині і, зрештою, почувуються непотрібними Батьківщині. Цікаво, що, нібито відходячи від одних устояних шаблонів кіно про нинішню війну, «Забуті» не вільні від інших: чого варте саме зображення не активно проукраїнського населення в кращому випадку безмовною масою (вчительки на курсах перекваліфікації), в гіршому – відвертими пристосуванцями чи носіями ідеології «какая разніца?», що виживають переважно завдяки колабораціонізму та незаконним оборудкам. У свою чергу, жителів «Великої України» показано в дусі міфологеми «вони всі нас ненавидять, зрадникими вважають», і Київ постає для Ніни та її чоловіка Юрія не дружнішим за Луганськ.

Саме Юрій у фільмі є такою собі квінтесенцією «донбаськості» – людина з темним минулим, неясним теперішнім і непевним майбутнім. Він намагається вижити, але повсюдно програє; є ніби проукраїнськи налаштованим – і явно непогано почуватися при сепаратистській владі (принаймні явно комфортніше, ніж у Києві). Навіть типаж його – кремезний чоловіча з грубими рисами обличчя – відповідає шаблонним уявленням про такий собі «антропологічний тип» промислового регіону. Особливо показово є мова персонажа, що передає його схильність до якої-то мімікрії і «сидіння на двох стільцях». З дружиною він говорить більш-менш правильно українською, з «колегами» по нелегальних перевезеннях – відвертим суржилом. В обох випадках його мова звучить дещо вимушено – але це, слід гадати, радше гандж фільму, ніж творчий задум. Зрештою, українська звучить штучно й чужорідно – так, ніби текст написано неукраїномовним сценаристом і вкладений в уста неукраїномовного актора. Особливо помітний цей момент у сцені з розвідниками; гаразд, для них це – мова службового спілкування, можливо, справді нерідна. А от носійка українського первня Ніна говорить українською правильно... але це нудна, казенна, насправду «шкільна» українська. А що у фільмі звучить добре? Стара добра російська! Тут і так само «шкільна», офіційна російська керівника курсів перекваліфікації, і грубувате просторіччя Юрієвого оточення, і, головне, – літературна російська Андрія, такого собі безталанного сина Донбасу, – гнучка, вільна і переконлива, зрештою, приємна для вуха. Що є симптоматичним – не для обох мов, а для кіно.

У підсумку «Забуті» справляють неоднозначне враження. Драма на серйозну й актуальну тему, незле відзнята, покликана нагадати про насущні проблеми – але створена значною мірою з позицій «іншого» – і для жителів ОРДЛО, і для України в цілому.

Вона – Донбас. Жінка з ОРДЛО в ігровому кіно

Анастасія Канівець

Анастасія Ренард у фільмі «Іловайськ-2014. Батальйон "Донбас"». Режисер Іван Тимченко. 2019.

У традиційній системі уявлень жінка нерідко асоціюється із землею. Причому в двох значеннях: із землею (грунтом, життєдайною «землею-матінкою»), і з землею як певною територією, краєм/країною. В умовах війни такий символізм стає особливо актуальним: коли чоловіків розглядають передусім крізь призму придатності до військової служби, жінок сприймають як тих, хто несе основний тягар турботи за дім у найширшому розумінні слова, як найактивнішу частину населення і, нарешті, просто як найчисленнішу його групу. Отже, жінка починає уособлювати населення, а за ним – і територію. Згадаймо поширені народні перекази: іноземне вторгнення, ворог, що захоплює рідний край, – і героїня, яка сміливо вступає в бій з ним, чи ж молитвою/заклинанням ховає-рятує від нього zagrożену місцину. З віками ця схема зазнала неминучих трансформацій, проте загальна ідея – з ким місцева жінка, з тим земля і правда, – лишилася незмінною. Проявилася вона і в кіно про нинішню війну на Донбасі.

Є цей мотив уже в одному з перших ігрових фільмів на тему війни на сході – в «Тримай біля серця» Валерія Шалиги (2017). Пораненого героя, офіцера запасу, що відмовився від мирного життя і вирушив на фронт, підбирає місцева жителька Галина (Любов Остапчук). Військовий, що в бою і затим у полоні втратив знаки розрізнення, ідентифікує себе мовно, на запитання: «Ты кто?» – відповідаючи: «Свій». Жінка переховує пораненого, проте тримати його в себе не може, тож, давши їжу і вказівки щодо дороги, випроваджує. Напряму політичні погляди Галини не вказано (лише з теплоти, з якою вона віддає героєві зброю, і з її означення блокування сепаратистів – «Их» – можна здогадатися про її проукраїнські симпатії). Вона презентує непомітний героїзм людей, що в міру своїх скромних сил підтримують «український світ», проте часто просто не мають на те змоги і виступають «мовчазною